

EL FALS DE BESALÚ. UNA CONCÒRDIA ENTRE EL BISBE DE GIRONA I ELS COMTES DE BESALÚ, BARCELONA I EMPÚRIES¹

TURA CLARÀ

Llicenciada en Història

Resum

Tot fals té un rerefons que és real com en el present cas. El de Besalú fou creat unint dos o més documents aprofitant la coincidència dels noms que contenen. Els canonges de Santa Maria i, per extensió, els besaluencs cregueren que era la supressió del seu bisbat i el van incloure en un recull de documents que enviaren a l'emperador Carles V, que havia d'acabar amb les ingerències dels bisbes.

Paraules clau

Bisbat, Miró, Besalú, arquebisbat, Ató, Vic.

Abstract

Everything fakes has a background that is real in the present case. The one of the Besalú was created by joining two or more documents taking advantage of the coincidence of the names they contained. Santa Maria's canons and by extension the Besalú's people believed it was the suppression of their bishopric and they included it in a document's collection that they sent to Emperor Carlos V that had to end the bishop's interferences in the canonry.

Key words

Miró, bishop, Besalú, Ató, archbishopric, Vic.

¹ El text de la concòrdia fou publicat a *Marca Hispanica*, ap. CLXXIX, col. 1011-1012. MONSALVATJE I FOSSAS, Francesc, *Notícies històriques*, XI, p. 225-227. Copio el document de l'edició del "Llibre de privilegis de Santa Maria de Besalú" que feren PONS I GURI, JOSEP MARIA – PALOU I MIQUEL, Hug, *un cartoral de la canònica agustiniana de Santa Maria del Castell de Besalú, (segles X – XV)*, Fundació Noguera, 2002, doc. 4, p. 29-31. Les notes que hi ha en el text indiquen les diferències de transcripció que he trobat entre aquest i *Notícies Històriques* i *Marca Hispanica*. També hi trobareu algunes dades sobre els personatges que s'hi esmenten.

L'article pretén estudiar un document que es guardava a l'arxiu de Santa Maria de Besalú. Primer, es repassaran els motius pels quals se'l considera un fals. Els canonges i els besaluencs, però, l'interpretaren de diferents formes, per això, els registos que han fet els compiladors de documents en el decurs dels segles depenen de la interpretació que en aquell moment es tenia per segura. Finalment, intentarem separar els dos documents que es van utilitzar per confeccionar el fals de Besalú i en buscarem l'origen de cada un d'ells. Comencem, però, transcrivint el fals:

«In nomine Dei eterni, et salvatoris nostri Ihesuchristi per cuius gratiam cuncti salvantur fideles. Ego Eimericus² Eius concessu Narbonensis Archiepiscopus. Religionis propositum quod ad Sanctorum locum pertinere debetur, magna cum observatione venerari, seu cum magno desiderio sua iura in omnibus observare. Ea propter³ illam maximam altercationem quae nuper adiecta⁴ inter Mironem⁵ quem iussione domini Benedicti⁶ Pape in Gerundensi ecclesia Episcopum consecravi et inter inclitum Bernardum⁷ Bisuldunensem comitem et coadjutores suos Gaufrédum⁸ et Borrellum⁹ comites, de Guifrédo¹⁰ quem Dominus Benedictus Papa consecraverat precibus eorum in Ecclesia Sancti Genisii ac Sancti Michaelis, quae antiquitus infra muros Bisuldumi sita est. Ego Deo opitulante inter eos, taliter precepto iam dicti papae Benedicti, et concilio oliorum proborum hominum pacem reformo, et iandicti Bernardus Bisuldunensis et Gaufrédus, et Borrellus comites non impediunt Mironem Gerundensem episcopum de suo jure quod debet habere in omni suo Episcopatu. Et in omnibus secundum eorum posse diligant eum, et que sui iuris sunt defendant. unde prefata Ecclesia Sancti Genisii ac Sancti Michaelis et Adalbertus Abbas¹¹ et omnes successores sui seu cuncti habitatores ibidem commorantes habeant et teneant in dominium Ecclesiam Sancti Vicentii quae sita es in burgo Bisulduni cum decimis et primitiis suis et cum suis ciminteriis

² Eimeric de Narbona, arquebisbe vers 927 – inicis de juny de 977.

³ MARCA I MONSALVATJE llegeixen , “*Quaproter*”.

⁴ MARCA I MONSALVATJE hi afegeixen “*est*”.

⁵ Miró Bonfill, (vers 920 – 984), comte de Besalú (968 – 984) i bisbe de Girona (970 – 984).

⁶ Hi ha dos papes que dugueren aquest nom i que podrien coincidir amb els del text, Benet VI (gener 973 – juny 974) i Benet VIII (maig 1012 – abril 1024).

⁷ Bernat Tallaferró (vers 769/788 – 1020).

⁸ Comte d'Empúries-Rosselló, Gausfred (931 – 991).

⁹ Comte de Barcelona, Borrell II (947 – 988).

¹⁰ Guifré, fill de Bernat Tallaferró i bisbe de Besalú des de 1017.

¹¹ Primer abat de l'església canonical de Santa Maria de Besalú.

eis torrentem, et ultra torrentem, et cum ecclesiis suis sibi sufraganeis, videlicet Sancti Martini de Iuviano, et sanctae Mariae de Faris seu cum¹² Sancti Fructuosi de urciniano, necnon Sancti Silvestri de Mauro, sicut termini assignantur in dote concecrationis eius, primitius ab oriente in Portello, de meridie in flumine de Semer,¹³ et in Turno,¹⁴ de occidente in monte Agustino et in flumine de Liercha, de circio in monte Regali, et in monte Frigido et in monte Calvo. Et quisquis infra hos terminos pacem et trevam fregerit eam reducatur secundum per modum canonum praefatae ecclesiae Sancti Genisi et sancti Michaelis, et omnibus habitatoribus eius in perpetuum. In precipuis quoque festivitibus Pasce, et Pentecostem, et Sancti Genesii et Sancti Michaelis et sicut placuit domino Benedicto Pape, sit semper subdita Romana Ecclesiae cum duobus solidis quos annuatim pro pentione habitatores eiusdem illi persolvant. Et Miro, Gerundensis episcopus, et omnes successores sui habeant tantum in praefata ecclesia pro visitatione hospicium de septen equitaturis et totidem sociis. Et ipse Miro et omnes successores sui donent crisman iam dictae ecclesiae Sancti Genesii et sancti Michaelis et ab ipsa omnes ecclesiae sibi subditae accipiant crisman.

Facta est concordia sub anno trabeationis Domini M^o XVII, ¹⁵ indiccione XV. Era millesima quinquagesima.

Fhephribetus (sic) qui et Benedictus Sancte Catholice et Apostolice Romaae Eccleie presul, ipsum scriptum confirmavi, et in eternum valere precepi. Aimericus Dei gracia Narbonensis archiepiscopus (senyal). Miro, Gratia Dei comes atque episcopus (Senyal), + Borrelli comitis et marchionis. + Hafredus archilevita (senyal).

Fredelinus sacerdos, qui haec scripsi die annoque preafato».

LES DIFERENTS INTERPRETACIONS QUE ES FEREN DEL FALS EN EL DECURS DELS ANYS

A mitjan segle XVI, els canonges de Santa Maria de Besalú presentaren, davant del rei, un litigi contra les ingerències del bisbe de Girona. Per testimoniar els seus privilegis, feren un recull de documents estrets d'«un llibre vell de full maior de pergamí ab ses cobertes intitulades "*Liber privilegiorum et*

¹² MARCA I MONSALVATJE no fan constar "cum".

¹³ MARCA i MONSALVATJE llegeixen , "Cacer".

¹⁴ MARCA i MONSALVATJE llegeixen , "Sarno".

¹⁵ MARCA posa punts suspensius després de «millesimo», mentre que MONSALVATJE omple l'espai que ha quedat en blanc amb les paraules "millesimo minus virgini tres".

aliorum titulorum Monasteri Beate Marie infra castrum ville Besalu»¹⁶ i del «*Liber privilegiorum concessorum Monasteri Beata Marie Infra Castrum oppidi Bisulduni ordinis Sancti Ruffi*». ¹⁷ Els canonges es van quedar una còpia del recull enviat al rei que van anomenar *Llibre de privilegis de Santa Maria de baix el castell*, que avui està custodiat a la biblioteca del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona.¹⁸ El text que obre aquest article fou inclòs perquè el consideraven la revocació del bisbat de Besalú i el reconeixement del bisbe de no tenir cap jurisdicció sobre les esglésies dels llocs que hi són termenats: «... y com sobre la dita erecció de Iglesia catedral y de Priorat en dignitat episcopal fos per part de lo bisbe de Gerona feta e incitada gran cuestio y discòrdia contra lo dit Guifré bisbe de Besalú y de dit Guifré y Borrell comtes les hores per ocasió de la dita discòrdia, fou feta una comissió apostòlica pel papa Benet dezé a Aimerixh archebisbe de Narbona lo qual finalment va concordar y donar asiento en dita discòrdia en la forma seguent: que la nova erectio del bisbat de Besalú fos revocada y lo dit bisbe de Gerona no fos impedit y restat com abans pero que en esmena y recompensa de dit priorat li fos donat un gran territori (...) que dins los termens de dites confrontacions lo bisbe de Gerona no tingués cap jurisdicció ans be espectessin a total dispositiu del dit prior de Besalú. La dita Iglesia sempre fos conservada en estat de monestir regular de Prior capítol y canonges regulars de Santo Agostino com era abans que fos erigida en Iglesia catedral y lo prior es estat sempre exemp del bisbe de Girona y es estat sempre prelat superior en la dita Iglesia ab tota jurisdicció demunt dels canonges y oficials y altres persones de dit monestir ab la superintendencia y prehehinencia de la dita Iglesia parrochial de Sant Vicens de dita vila...». ¹⁹

¹⁶ Arxiu Episcopal de Vic (AEV), 44/20, f. 24-30. *Memorial de los altres descrits y continuats en un llibre vell de full maior de pergamí ab ses cobertes intituladoes "liber privilegiorum et aliorum titulorum Monasteri Beate Marie infra castrum ville Besalú", recondit erat en lo arxiu de dita yglesia que se han de haure per Nicolau Puig Notari y servia de la dita yglesia y produiren la causa que se aporta en la Curia Metropolitana de Tarragona entre lo ardiaca de Vich per una part y la universitat de la vila de Besalú com a protectora de la yglesia de Santa Maria de Infra Castell de la villa de la altra part.* Aquest llibre es deixa d'esmentar a mitjan segle XVII.

¹⁷ Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Besalú, lligalls de Santa Maria, lligall 3, foli, s'esmenta una única vegada un llibre que duu aquesta intitulació.

¹⁸ Aquest llibre és el ja esmentat de Josep Maria PONS I GURI I HUG PALOU I MIQUEL, *un cartoral de la canònica agustiniana de Santa Maria del Castell de Besalú, (segles X – XV)*, Fundació Noguera, 2002.

¹⁹ AEV, 44/20, f. 33-34. *Memorial de la institució i dotació de l'església de Santa Maria de Besalú pels comtes de Besalú, de la fundació d'un monestir de canonges regulars de Sant Agustí, de la seva erecció en església catedral del bisbat de Besalú.*

La *Concòrdia de Besalú* fou considerada un fals²⁰ pels autors del volums dedicats als comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada de l'obra *Catalunya Carolíngia*,²¹ els quals ho argumentaren de la següent forma: «Una pretesa concòrdia d'Eimeric, arquebisbe de Narbona –datada per Baluze l'any 1017 i per Monsalvatje l'any 977– en el conflicte entre Miró, bisbe de Girona, i els comtes Bernat de Besalú, Gausfred d'Empúries i Borrell de Girona a propòsit dels drets de Guifré com a bisbe de Besalú. La falsedat del document és evident per diversos motius: no hi ha coincidència entre els tres sistemes de còmput que daten del document; tampoc no hi ha coincidència entre els anys d'episcopat de Miró de Girona (971 – 984) i Guifré de Besalú (1017 – vers el 1020), és altament improbable que una sentència d'un arquebisbe modifiqués una butlla papal; i, finalment, l'ús d'expressions impròpies de l'època atribuïda al document (*pacen et trevan, hospitium de septem equitaturis et totidem sociis*). El motiu d'aquesta falsificació podria ésser tant els conflictes que sorgiren arran de la creació del bisbat de Besalú l'any 1017 com l'adjudicació a Sant Genís i Sant Miquel de Besalú de l'església de Sant Vicenç de Besalú i les seves sufragànies.»

Com bé assenyalen els autors esmentats, els tres sistemes de datació no coincideixen. L'«anno trabeationis Domini M^o XVII» correspon a l'any 1017/1018; la «indicione XV» s'ajusta al 1017; «Era millesima quinquagesima» concorda amb el 1012. Encara hi ha la data que hi afegeix Monsalvatje «millesimo minus virgini tres» és a dir, el 977. Aquest garbuix en la datació ha ajudat a embolicar encara més l'estudi del document malgrat que es consideri un fals, ja que cada estudiós ha agafat la data que més li ha convingut pel seu interès, com veurem més endavant. També és cert que Miró i Guifré, bisbes de Girona i de Besalú respectivament, no foren contemporanis i difícilment haurien pogut tenir cap litigi. Vull fer notar, però, que durant el temps que Miró va ostentar els títols de comte de Besalú (968 – 984) i bisbe de Girona (970 – 984), Borrell II regia els comtats de Girona, Barcelona i Osona (947 – 993) i l'Urgell (978 – 993) i Gausfred I governava els comtats d'Empúries i Rosselló (931 – 991). Aquests darrers també van coincidir un breu espai de temps amb Bernat I Tallaferró de Besalú (988 – 1020), però no ho van fer amb el fill d'aquest, Guifré.

²⁰ PONS-PALOU, *un cartoral...* p. 29, esmenten que Marca i Villanueva ja el consideraven un fals.

²¹ SOBREQÜÉS I VIDAL, Santiago – RIERA I VIADER, Sebastià – ROVIRA I MATA, Manuel, *Catalunya Carolíngia. Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, vol. V, p. 39. A partir d'ara CC, vol. V

Hi ha un punt que Sobrequès, Riera i Rovira no esmenten en el seu raonament: els papes. Es dona la coincidència que tant en l'època de Miró com en la de Bernat Tallaferró n'hi hagué alguns que portaren el mateix nom: Benet VI (gener de 973 – juny de 974) i Benet VII (octubre 974 – juliol 983), que van coincidir amb els comtes Borrell, Gausfred i el bisbe Miró; i Benet VIII (maig de 1012 – abril de 1024) que va erigir el bisbat de Besalú i va investir bisbe Guifré, fill de Bernat Tallaferró. Pel que fa a l'arquebisbe de Narbona que s'hi esmenta, només tenim documentat un Eimeric que va finir el mes de juny de 977.

La divergència de dates i la redacció del document no han ajudat a acotar la temporalitat del contingut i, a més a més, en dificulten la compressió. Potser aquest és el motiu principal de la diversitat de punts de vista que es llegeixen en els registres que s'han fet i que cada estudiós optés per fer destacar el bocí que li era més proper a les seves investigacions. Així, el registre que hi ha a la *Marca Hispanica* posa en relleu els dos bisbes que s'hi esmenten i, potser seguint la interpretació dels canonges, l'autor cregué que era la dissolució del bisbat besaluenc: «*Acta concordiae inter Mironem episcopum Gerundensem et Guifredum episcopum Bisuldunensem*». El de Monsalvatje recorda l'anomenada acta de fundació de Santa Maria: «*Concordia hecha entre Mirón, obispo de Gerona y los condes de Besalú, referente a la Iglesia de Santa María de dicha villa, en la que se declara que los obispos de Gerona tienen que dar los Santos óleos para dicha Iglesia y sus sufragáneas, y en cambio sus abades tienen que darles hospedaje con siete acompañantes e igual número de cabalgaduras, en el año 977*». El registre de Pons – Palou l'assenyala com un fals: «*Suposada concòrdia entre el bisbe Miró de Girona d'una part, i el comte Bernat de Besalú, pare del bisbe Guifré, juntament amb els seus valedors els comtes Gausfred i Borrell, de l'altra, imposada per resolució d'Eimeric, arquebisbe de Narbona. Conté la subscripció confirmatòria de Benet VIII*».

Des de Besalú, el document també es va percebre de tres formes diferents. La ja esmentada dels canonges que creien que posava fi al bisbat de Besalú. La que va entreveure Silvestre Bellsolà, doctor en lleis i paborde de la confraria de la Vera Creu en els anys 1736-1748,²² que va escriure en

²² Arxiu històric de la Biblioteca de Catalunya, caixa XIII-11/1 R. 22920. *Resum dels actes autèntics que jo lo Dr. Silvestre Bellsolà baix firmant he vistos y llegits los quals fan per lo priorat de la Iglesia collegiata de Santa Maria de la vila de Besalú y alguns de ells se remet copia autèntica y de altres copia simple com baix se advertitá en sos corresponents llochs*. En l'apunt de l'òbit de Silvestre Bellsolà, Arxiu diocesà de Girona, Lligordà, òbits, f. 20, podem llegir, «*Als nou del mes de maig de mil setcents quarant y vuyt a las deu horas de la nit morí lo Doctor Silvestre Bellsolà de la parròquia de Sant Pere de Lligordà, de edat sexanta anys*».

un resum que va fer dels documents de Santa Maria i que, anys més tard, va seguir Monsalvatje. I la més original de totes, la de l'autor anònim d'unes *Memorias*²³ que l'utilitzava per apuntar una enemistat entre el comte Bernat Tallaferro i el seu oncle el bisbe Miró:

«Parece ser, que el Sr. Conde D. Bernardo, sin embargo, de que su tio D. Miron expresa que obro a solicitud de este y de su madre Ermengarda, no la llevo a bien, puesto que se movio entre ambos una gran discordia que termino por Comisión Pontificia Eimerico arzobispo de Narbona con esta palabras = Reformo aquella gran disputa que broto poco ha entre Miron a quien por mandado del Papa Benedicto consagre obispo de Gerona, y entre el inclito conde Bernardo y sus auxiliares los condes Gaufrredo y Borrell en favor de Gaufrredo²⁴ a quien el papa Benedicto a suplica de estos habia consagrado en la Iglesia de San Gines i San Miguel situada de muy antiguo dentro de los muros de Besalu; de modo: Que los condes Bernardo, Gaufrredo y Borrell no impidan al obispo de Gerona Miron su derecho que debe tener de todo el obispado, en todo le amen segun su poder y defiendan su derecho».

No podem dir si Benet Vila, en la seva obra "*Història i breu compendi dels prodigis i miracles que ha obrat Déu nostre Senyor, per medi de la santa relíquia de la Veracreu que se troba recondida i fidelment guardada en l'església secular i col·legiata de Santa Maria de Besalú, en la qual se tractarà primer de la fundació y antiguitat de la dita vila, en segon lloc de la fundació y secularització de dita església. En tercer lloc de les relíquies que té y posseeix dita església. En quart lloc de la donació feren els nobles y molt il·lustres senyors comtes de dita santa relíquia a l'il·lustre prior y capítol de dita santa església y en últim lloc dels miracles obrats per dita santa relíquia, dividida en cinc llibres la qual història se traurà de varis papers i notes antigues guardades en els arxius de dit il·lustre prior i capítol i de l'arxiu del comú de dita vila de Besalú i altres autors*"²⁵, fa esment del dit fals, ja que

²³ Biblioteca de Catalunya, Ms. 2558- *Memorias o Estado de la Insigne y Real Iglesia colegial de la villa de Besalú, catedral que fue por muchos años*, p. 7. És una memòria que, per les referències que aporta, s'hauria d'haver adjuntat en una de les darreres peticions per unir la col·legiata de Besalú amb les de Lladó i ullà o amb l'església de Sant Vicenç de Besalú. Si fos la petició de 1814, podríem identificar el canonge redactor com en Josep Antoni d'Arcas o Josep Agustí d'Alba. Sí, per contra, fos la petició de 1822, el canonge podria ser Ramon Illa.

²⁴ és una mala traducció de l'autor, ja que al text original posa *Guifredo*.

²⁵ Biblioteca-arxiu del Castell de Peralada, R. 39550 (la referència és la que hi ha a la descripció que fa Inés PADROSA I GARGOT, "Catàleg dels manuscrits catalans de la biblioteca del Palau de Peralada", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXIX, 1998, p. 417).

els quaderns on hi havia la història del comte Bernat Tallaferro i del seu fill Guillem el Gras no s'han conservat.

Personalment, soc de l'opinió que som davant d'un document que es va confeccionar a partir d'uns altres dos que s'uniren en el moment de traslladar-lo al primer cartoral que s'ha esmentat,²⁶ aprofitant la coincidència d'alguns noms com el del bisbe Miró i el dels papes, Benet. Si destriem el document separant les referències a Bernat, al bisbe Guifré i a tot el que toca a l'església de Santa Maria de Besalú de les Miró, Borrell, Gausfred i Eimeric, podríem aproximar-nos als originals.

«[...]»²⁷ l'il·lustre Bernat, comte de Besalú valedor de Guifré que el papa Benet havia consagrat bisbe, atenant els precés d'aquest, a l'església de Sant Genís i de Sant Miquel, que des de fa molts temps està construïda dins els murs de Besalú; [...] A continuació que aquesta església de Sant Genís i Sant Miquel i l'abat Adalbert o tots els seus successors i tots els habitants que hi resideixen tinguin el domini de l'església de Sant Vicenç, que es troba al burg de Besalú, amb els seus delmes i primícies i amb els seus cementiris, els que hi ha d'aquesta banda del torrent i que hi ha més enllà del torrent, i amb les esglésies que hi són sufragànies, a saber, les de Sant Martí de Juvinyà, Santa Maria de Fares i Sant Fruitós d'Ossinyà, i també la de Sant Silvestre de Mor, amb els termes que s'assignen en el dot de la seva consagració, originàriament a l'est amb el Portell, al sud en el riu Ser i Torn, a l'oest en el mont *Augustino* i amb el riu Llierca, i al nord *in monte Regali et in monte Frigido et in monte Calvo*. [...] per sempre aquesta església de Sant Genís i Sant Miquel. I tots els habitants seus perpètuament, sense mancar ningú assisteixin en les festivitats principals de Pasqua, Pentecosta, Sant Genís i Sant Miquel i tal com volia el papa Benet estigui subjecte a l'Església de Roma, amb dos sous de pensió cada any. I que per visitar aquesta església, el bisbe Miró de Girona i tots els seus successors només tinguin alberg per a set companys i set cavalcadures. I que Miró i tots els seus successors donin el crisma a l'església de Sant Genís i Sant Miquel, d'on el rebran totes les esglésies que hi estan subjectes. Aquesta concòrdia s'ha signat

²⁶ "Liber privilegiorum et aliorum titulorum Monasteri Beate Marie infra castrum ville Besalu".

²⁷ Els claudàtors mostren on s'hi hauria interpolat el text que fa referència al bisbe Miró, a l'arquebisbe Eimeric i als comtes Borrell i Gausfred.

l'any de l'Encarnació del Senyor mil disset, en la cinquena indicció i mil cinquanta de l'era»²⁸.

Aquest text és molt similar a uns altres dos que ens han arribat sencers. El primer d'ells és l'acta de fundació de la canònica,²⁹ sobretot en les disposicions que fan referència al bisbat de Girona, «*tamen visitatione de septem sociis et totidem equitaturis*»,³⁰ i a posar la canònica sota la protecció del papat perquè no sigui pertorbada pels bisbes, «*Et ne deinceps iamdicta ecclesia Sancti Genesii ac Sancti Michaelis a successoribus meis episcopis perturbetur, consilio cunctorum Gerundensium clericorum offero eam Benedicto pape et ecclesiae Romanae cum duobus solidis*»³¹.

El segon document és la butlla que Benet VIII va atorgar a l'abat Adalbert l'any 1017.³² En aquesta el sant pare reconeix que l'abat de Santa Maria és el rector de Sant Vicenç i de les seves sufragànies i, a més a més, li torna a confirmar les possessions i n'especifica els límits.

Un cop hem tret del fals totes les referències a l'església de Santa Maria ens queda un altre text que fa:

«En nom de Déu etern i de Jesucrist, el nostre salvador, per la gràcia del qual se salven tots els fidels, jo, Eimeric, amb el seu consentiment, arquebisbe de Narbona. El propòsit de la religió que pertany als Sants Llocs ha de venerar-se amb una gran observança, i el seu desig és que sigui observat per tothom. Per això, aquell gran altercat que hi ha hagut

²⁸ La datació és la que ens fa pensar que hi ha més de dos documents, ja que l'any 1050 de l'era correspon al 1012. Malauradament només ens ha arribat un document d'aquest any: el comte Bernat, la comtessa Tota i el fill d'ambdós, Guillem, donaren un alou a Sant Genís i Sant Miquel. Aquest alou ampliaria les terres que envolten l'esmentada església de dalt del turó de Besalú on es va aixecar un nou edifici de planta basilical.

²⁹ MARCA, doc. CXXI, col. 912-914. La traducció de Jordi BOLÒS I MASCLANS la podeu trobar a *Catalunya Romànica*, vol. IV, p. 196, i a PONS-PALOU, *un cartoral...*, doc. 2, p. 23, tot i que, potser, aquests darrers autors no la consideren pròpiament com una acta de fundació, ja que en el regest que fan diu «Donació atorgada per Miró, comte i bisbe de Girona, de l'església de Sant Joan de Balbs i diversos alous a favor de l'església de Sant Vicenç de Besalú. S'ha fet la donació a prec de la mare i fill Ermengarda i Bernat, comtes de Besalú, per tal que amb els rèdits de Sant Vicens i els de les seves sufragànies d'Almor, Meians, Juinyà, Fares i Ossinyà, hi puguin establir permanentment canonges regulars», és a dir, Miró només posa els mitjans perquè Ermengarda o el seu fill Bernat facin l'establiment.

³⁰ ídem. Sobrequés, Riera i Rovira utilitzen aquesta frase per raonar la falsedat del document. Si això fos cert, hauríem de posar en quarantena la suposada acta de fundació, ja que també l'utilitza.

³¹ PONS-PALOU, *un cartoral...*, doc. 2, p. 65.

³² MARCA, doc. CLXXVI, cols. 1005-1007. També a PONS-PALOU, *un cartoral...*, doc. 28.

entre Miró, [...] ³³ els comtes Gausfred i Borrell [...], jo amb l'ajut de Déu, per ordre de l'esmentat papa Benet i amb el consell d'altres prohoms, restauro així la pau i *treva* ³⁴ entre ells, de tal manera que els esmentats comtes [...] Gausfred i Borrell no pertorbin el bisbe Miró de Girona en els drets que ha de tenir a tot el seu bisbat i l'honorin en tot segons les seves possibilitats i defensin els seus drets [...] i qui trenqui [...]

+ Teofilacte, i també Benet, bisbe de la Santa, Catòlica i Apostòlica Església Romana, que he confirmat aquest escrit i he ordenat que sigui eternament vàlid (senyal). Eimeric, arquebisbe de Narbona per la gràcia de Déu (senyal). + Miró comte i bisbe per la gràcia de Déu (senyal). + Borrell comte i marquès (senyal). Hacfred, arxilevita (senyal). Fredelí, sacerdot, que ho he escrit el dia i l'any indicats».

Hi ha un episodi de la història dels comtats catalans que ens podria aportar una mica de llum sobre la pau que cal restituir entre els esmentats comtes i bisbe: l'intent del comte Borrell de Barcelona de restablir l'arquebisbat de Tarragona a Vic.

L'INTENT DE RESTAURACIÓ DE LA SEU METROPOLITANA DE TARRAGONA I L'OPOSICIÓ DEL COMTE DE CERDANYA - BESALÚ

Sembla que hi ha un cert consens entre els historiadors a dir que Miró va ajudar el comte Sunifred II a governar les terres besaluenques i cerdanes fins al traspàs del darrer, reduint o, fins i tot, anul·lant el paper que hauria d'haver tingut Oliba Cabreta en aquestes tasques. No soc d'aquest parer; crec que Miró, el fill petit de la nissaga, fou dedicat a l'Església, malgrat que mai va passar de la condició de levita. La principal causa que no avancés en la carrera eclesiàstica l'hem de buscar en el fet que els seus germans, Sunifred († 968) i Guifré († 957), o no es van casar o no tingueren fills que poguessin heretar els comtats. També hi havia la incertesa de si Oliba tindria descendència. En aquest punt hem de recordar que és possible que Oliba i

³³ Els claudàtors mostren on s'hauria interpolat el text que fa referència al comte Bernat Tallaferró, al seu fill Guifré bisbe de Besalú i a l'església de Santa Maria.

³⁴ El remarcat és de l'autora. La pau i treva no es va començar a instaurar fins l'any 1033, per això hem de considerar les paraules «i treva» com un afegit al text en el moment que es va copiar en el cartulari i que en el suposat original, potser, només deia «restauro així la pau».

Ermengars es casessin el 16 d'agost de 966,³⁵ la qual cosa ens porta a suposar que el primer fill, Bernat, hauria nascut l'any següent. Sembla versemblant, doncs, que Miró, encara levita, hagués tornat a la vida civil després de la mort del comte Sunifred per si es donava el cas que hagués d'assegurar la continuïtat de la nissaga cerdana.

La documentació conservada fins l'any 966, només esmenta Miró com a levita³⁶ i a partir de 968, any de la defunció del comte Sunifred, comença a emprar el títol de comte en unes donacions que fa al bisbe Arnulf³⁷ i a Santa Maria de Girona.³⁸ El nou camí que havia iniciat Miró l'hauria d'haver dut al matrimoni i a tenir uns fills que haurien heretat el comtat de Besalú, però l'ambició del comte Borrell va conduir la història per uns altres viarany.

L'any 954, l'arquebisbe de Narbona, Eimeric, va investir bisbe de Girona a l'abat de Ripoll, Arnulf, que comptava amb el patrocini del comte de Cerdanya.³⁹ El nou bisbe no fou del grat del comte Borrell de Barcelona-

³⁵ ORDEIG I MATAS, Ramon, *Catalunya carolíngia vol. IV, Els comtats d'Osona i Manresa*, vol. IV (a partir d'ara CC, vol. IV), doc. 1015. 16 d'agost 966/967, p. 743. Oliba i Ermengars donen a l'església de Santa Maria de Ripoll una part d'un alou que tenen sota la vila d'Engordans. Ho fan per remei de llurs ànimes i per amor dels fills que procrearan, és a dir, encara no tenien cap fill que els pogués succeir.

³⁶ CC, Vol. V, docs. 332, p. 301, (4 de maig de 959), Miró dona al monestir de Sant Joan de Ripoll un alou a Vallfogona del Ripollès. Doc. 333, p.302, (6 de maig de 959), Miró dona al monestir de Ripoll un alou a Conques, amb l'església de Sant Aniol de Finestres. Doc. 358, p. 322, (19 de maig de 964), els comtes Sunifred, Oliba junt amb el seu germà Miró, levita, permuten un alou amb l'abadessa Fredeburga de Sant Joan de Ripoll.

³⁷ MARQUÉS I PLANAGUMÀ, Josep Maria, *Cartoral dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX – XIV)*, doc. 54, 2 de febrer de 968, El comte Miró fa donació a l'església de Girona i al bisbe Arnulf d'un alou en el terme de Parets. «*Ego Miro comes...*».

³⁸ MARQUÉS, *Cartoral dit...*, doc. 55, 28 de febrer de 968. El comte Miró fa donació a la seu de Girona d'un alou a la vila de Parets que havia estat del rebel Adalbert. També a CC, Vol. V, doc. 386, p. 344.

³⁹ Arnulf fou abat de Ripoll (948 – 970) i bisbe de Girona (954 – 970). Morera, José, "Apreciaciones sobre la muerte del prelado Arnulfo, abad de Ripoll y obispo de Girona", *Analecta Sacra Tarraconensis*, vol 45, 1972, p. 131-136. PLADEVALL I FONT, Antoni, "Arnulf, abat de Ripoll i bisbe de Girona", *Revista de Girona*, núm. 83, 1978, p. 149-155. MARTÍ, Ramon, "Delà, Cesari i Ató. Els primers arquebisbes dels comtes-prínceps de Barcelona (951 – 953/981)", *Analecta Sacra Tarraconensis*, vol. 67, núm. 1, 1994, p. 369-386. Aquest darrer autor creu que Arnulf havia estat proclamat bisbe de Girona amb l'ajut de la casa comtal Cerdanya-Besalú i que l'arquebisbe de Narbona el ratificà molt ràpidament agafant per sorpresa el comte Borrell. Si fos així, Arnulf hauria comptat amb l'ajut de Sunifred de Cerdanya i Guifré de Besalú que necessitaven controlar un bisbat que els ajudés a evitar les ingerències dels comtes de Barcelona a les seves terres.

Girona ni del capítol de la seu gironina, els qual tenien un altre pretendent, el canonge de Girona, Ató. Una mostra de les bones relacions entre el nou bisbe i els germans Oliba Cabreta i Miró la trobem en la donació que feren a Arnulf i a l'església de Girona de les disputades terres de Parets d'Empordà⁴⁰ que estaven en litigi des de la mort d'Adalbert, acusat de rebel·lar-se i d'assassinar el comte Guifré de Besalú.⁴¹ Un cop instal·lat a la seu de Girona, Arnulf va combatre les pretensions de Cesari,⁴² abat de Santa Cecília de Montserrat, que s'havia proclamat arquebisbe de l'antiga Tarraconense.

La idea de revifar l'antiga província eclesiàstica en alguna part de les seves terres també fou acaronada pel comte Borrell, que va concebre un pla per encarrilar-la amb garanties d'èxit. Volia traslladar la seu a Vic⁴³ i sostreure els bisbats de Barcelona, Osona, Urgell, Girona i el d'Elna –que mai havia format part de la *Tarraconense*–, de l'arquebisbat de Narbona. Segons Ramon d'Abadal⁴⁴, Borrell pretenia «...la independència eclesiàstica del país i, indirectament, trencar el segon llaç que l'unia al regne franc...». Thomas Deswarte,⁴⁵ però, hi veu un altre motiu per tirar endavant l'esmentada reforma, «*Cette restauration est d'abord une opération à caractère politique, au profit du comte Borrell contre le comte de Besalú*». Així, amb la reforma

⁴⁰ Són les dues donacions que hem citat, Marques, *Cartoral dit...*, docs. 54 i 55 .

⁴¹ SALRACH I MARÉS, Josep Maria, "El comte Guifré de Besalú i la revolta de 957. Contribució a l'estudi de la noblesa catalana del segle x", *Amics de Besalú, II Assemblea d'estudis del seu comtat*, vol. II, p. 3-36.

⁴² Cesari va organitzar un cenobi a Santa Cecília de Montserrat (25 de maig de 945) amb l'ajut del comte Sunyer i la seva esposa Riquilda, els quals, després de la batalla de Baltarga (942), on va morir el seu primogènit, Ermengol, van perdre el patronatge dels monestirs de Ripoll i Sant Joan de les Abadesses. La darrera donació que Riquilda va fer al monestir de Ripoll per l'ànima del fill difunt fou el 6 de maig de 945. De fet, l'últim difunt de la casa de Barcelona sebollit a Ripoll és l'esmentat Ermengol. BAIGES I JARDÍ, Ignasi – PUIG I USTRELL, Pere., *Catalunya Carolíngia, El comtat de Barcelona*, vol. VII, doc. 614, p. 580-581. El 28 de desembre de 973, Cesari encara s'anomena arquebisbe.

⁴³ MARTÍ, "Delà, Cesari..." p. 378. Les seus d'Urgell, Girona, Barcelona i Osona que ja formaven part de l'antiga Tarraconense, havien d'ésser el nucli principal del nou arquebisbat. La novetat estava en la incorporació de la seu d'Elna que, en aquells anys, estava regida per Sunyer, fill de Gausfred d'Empúries. La inclusió del bisbat d'Elna fa pensar que la família comtal d'Empúries-Peralada estava d'acord amb els plans del comte Borrell.

⁴⁴ ABADAL I DE VINYALS, Ramon d', *Els primers comtes catalans*, Barcelona, 1958, p. 309.

⁴⁵ DESWARTE, Thomas, "Rome et la spécificité. La papauté et ses relations avec la Catalogne et Narbonne (950-1030)", *Revue Historiques*, núm. 595, juliol – setembre de 1995, p. 3-43, posa aquest intent de refer l'arquebisbat de Tarragona en un context de males relacions entre l'arquebisbat de Narbona i el papat.

projectada, els comtes de Barcelona podrien influir, sense cap impediment, en l'elecció d'uns arquebisbes que tindrien la seu en el bisbat d'Osona i, al mateix temps, s'asseguraren que els bisbes que aquest investia s'ocupessin de fer complir els seus preceptes, fins i tot dins les terres d'altres comtes.

Josep Maria Salrach, però, veu la pretensió de restituir l'arquebisbat de Tarragona com un moviment del comte barceloní per defensar-se dels germans cerdans que «amençaven el seu projecte d'hegemonia»⁴⁶ quan Miró fou consagrat bisbe de Girona. Sembla que l'autor equipari la pèrdua d'una de les quatre diòcesis que existien als seus comtats⁴⁷ amb la disminució del prestigi del comte. Seguint aquest argument, podríem deduir que en la mentalitat del comte de Barcelona encara persistia l'ambició del seu pare Sunyer que, tot i ser el petit de la nissaga de Guifré I, volia la preeminència sobre els seus germans, Miró el Jove de Cerdanya i Sunifred d'Urgell. De les paraules de Salrach també podem inferir que el comte Borrell tenia una gran capacitat de reacció i planificació, ja que, en només en vuit mesos⁴⁸ va idear la manera d'aconseguir aquesta hegemonia: va convèncer a Ató,⁴⁹ bisbe de Vic, al comte Gausfred d'Empúries-Rosselló i a Sunyer, bisbe d'Elna i fill del darrer, perquè li donessin suport; va organitzar un viatge a Roma, i va aconseguir que el papa restablís l'arxidiòcesi amb seu a Vic i que declarés a Miró indigne d'ocupar un bisbat, si bé no n'esmenta el nom.

Retornem, però, als fets. La mort del bisbe Arnulf⁵⁰ ocorreguda el 17 d'abril de 970 va accelerar els esdeveniments. Tres dies més tard de l'esmentat òbit, el dia 20, Miró feia una donació al monestir de Ripoll en la qual ja s'intitula

⁴⁶ SALRACH, Josep Maria, "L'assassinat de l'arquebisbe Ató (971) i les lluites pel poder en els orígens de Catalunya", Discurs de recepció de Josep Maria Salrach i Marès com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el dia 30 de maig de 2018, Institut d'Estudis Catalans, p. 18.

⁴⁷ VERGÉS PONS, Oliver, "Un conflicte per la dècima episcopal urgel·litana en el si de les tensions entre les famílies comtals de Barcelona i Cerdanya (988-997)", *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol 31, núm. 83, 2016, p. 163: «Entre els anys 948 i 993, Borrell II de Barcelona-Urgell va arribar a controlar ni més ni menys que quatre seus episcopals. Borrell era, doncs, una autoritat laica amb un gran control de tot allò relacionat amb les institucions religioses seculares dels seus dominis».

⁴⁸ Comptats des que es va investir bisbe Miró, abril de 970.

⁴⁹ Segons ORDEIG I MATA, Ramon, "Ató, bisbe i arquebisbe de Vic (957-971), antic arxipreste-ardiac de Girona", *Studia Vicensia*, núm. 1, 1989, p. 61-97, Ató havia estat ardiaca de Girona entre 947-954 durant l'episcopat de Gotmar II (941-951) que era també abat de Sant Cugat del Vallès. D'aquí podem deduir que tant Gotmar com Ató eren homes fidels al comte de Barcelona. Potser per això, el comtes de Besalú s'afanyaren a aconseguir l'elecció d'Arnulf quan Gotmar va finir.

⁵⁰ ORDEIG I MATA, Ramon, "Precisions sobre l'episcopologi de Girona dels segles VII - X", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 2004, vol. XLV, p. 471-482, esmenta que segons el necrologi del monestir de Ripoll i el martirologi gironí, Arnulf va morir el 17 d'abril de 970.

bisbe de Girona,⁵¹ dignitat que afegia a la de comte, en un judici celebrat el primer dia del mes de gener de 971, en què es restituïa l'alou de les Preses a Sant Benet de Bages.⁵² El mateix Salrach apunta que «Miró es va autoimposar o es va reivindicar com a bisbe de Girona, immediatament després de la mort del bisbe Arnulf, sense esperar l'acord de Borrell ni l'elecció del clergat i el poble, però sí segurament amb l'ajut d'Aimeric, l'arquebisbe de Narbona».⁵³ És a dir, per segona vegada consecutiva, l'arquebisbe de Narbona i els comtes de Cerdanya–Besalú van proclamar un bisbe a la seu gironina sense el consentiment d'un dels governants d'una part del bisbat. No sabem quina era l'opinió de Gausfred, el tercer comte que tenia terres a l'esmentat bisbat.

Quan el comte Borrell i el bisbe Ató arribaren a Roma, a les acaballes de l'any 970, ja sabien que Miró de Besalú era el nou bisbe de Girona. El comte i el bisbe obtingueren del papa Joan XIII unes butlles que restablien la metropolitana de Tarragona a Vic i es nomenava Ató arquebisbe,⁵⁴ juntament amb unes altres que s'havien d'utilitzar per informar els bisbes de la Gàl·lia dels canvis que havien tingut lloc al sud dels Pirineus.⁵⁵ D'Abadal, troba una mica estrany «la facilitat amb què el papa s'avingué a les pretensions de Borrell» i recalca que «a Roma es decidí i s'expediren les butlles a tota pressa, sense consulta a cap dels interessats».⁵⁶ Com bé diu d'Abadal no ens consta que, des de Roma, es fes cap passa per esbrinar què opinava l'arquebisbe de Narbona sobre la segregació proposada pel comte de Barcelona. Tampoc s'entén perquè es va accedir a escindir el bisbat d'Elna de la Narbonense, llevat que el comte d'Empúries-Rosselló i el bisbe Sunyer exercissin alguna pressió per aconseguir-ho.

⁵¹ CC. vol. IV, doc. 1094 i 1095, p. 795. MARTÍ, “Delà, Cesari...” p. 378. SALRACH, “L'Assassinat...”, p. 21-22. FLÓREZ, E., MERINO, A., DE LA CANAL, J., *España Sagrada*, vol. XLIII, p. 135: «...aun cuando el episcopologio de las Sinodales, el P. Roig y lo mismo el señor Pontich, no citen acto alguno episcopal de Mirón hasta el año de 975, 76 o 77, debemos suponer que fue electo poco después de muerto Arnulfo...».

⁵² CC, vol. V, doc. 413. Els autors de l'edició hi posen un apunt que copio: «El pare Villanueva ja veié el problema de la data (1 de gener de 971) d'aquest document, car precisament el gener de 971 el papa Joan XIII nomenà l'arquebisbe Ató de Vic governador de la seu de Girona, per a la qual havia estat designat il·legalment un neòfit (doc. 407). Sembla, doncs, que l'any del rei Lotari ha de ser el XVIII i per tant, el 972 del calendari julià». Però si, com crec, el bisbe neòfit és Miró, ja no caldria culpar els escribes o copistes d'errar l'any de la data que diu: «Facta recognicione vel exvacuatione kalendas ienuarii, anno XVII regnantem Lotario rege».

⁵³ SALRACH, “L'Assassinat...”, p. 19.

⁵⁴ ORDEIG I MATAS, Ramon, *Ató de Vic, mestre de Gerbert d'Orlhac (papa Silvestre II)*, doc. 33, p. 105. També a CC, vol. IV, doc. 1087, p. 790.

⁵⁵ CC, Vol. IV, doc. 1086, p. 789-970 i doc. 1088 p. 792.

⁵⁶ ABADAL, *Els primers...*, p. 309-310.

El comte Borrell, però, no es va conformar només amb la restitució de la *Tarraconense*. També volia recuperar el bisbat de Girona i per això va saber convèncer el papa que en aquesta seu s'havia consagrat bisbe un neòfit, contravenint els cànons de l'Església. El papa va donar una butlla on anul·lava l'elecció del bisbe i nomenava Ató provisor i governador de l'església de Girona.⁵⁷

Jaime de Villanueva va veure el problema de les dates de les actuacions de Miró com a bisbe i de la butlla que acabem d'esmentar i només va trobar una via «*para salir de esto que parece una contradicción, y es que muerto Arnulfo en abril de 970, debió entrar algún obispo cuyo nombre ignoramos el cual fue depuesto por el papa en enero de 971*», moment en què Miró va iniciar el seu episcopat per ordre d'Ató.⁵⁸ Posteriorment, altres historiadors van optar per creure que els escribes havien comès una errata en la datació dels primers documents en què Miró s'intitula bisbe.

Ramon Martí⁵⁹ fou el primer que va relacionar Miró amb el bisbe que calia destituir i Josep Maria Salrach⁶⁰ reblà el clau quan explicava que el concepte de neòfit hauria canviat amb el temps i havia passat de ser la persona recentment batejada a ésser la «que amb precipitació és fet clergue i, per ambició, ascendeix en les dignitats, sense respectar els intersticis o la gradació dels ordes sagrats». El nostre comte-levita quadra amb aquesta definició, ja que, en només tres dies, rebé l'ordenació sacerdotal, fou investit bisbe per mans de l'arquebisbe Eimeric de Narbona i s'intitulà bisbe en una donació.

Poc després d'haver tornat de Roma, però abans de poder despatxar les provisions donades pel papa,⁶¹ Ató fou assassinat⁶² i la idea de revifar

⁵⁷ CC, vol. V, doc. 407, p. 351-362.

⁵⁸ VILLANUEVA, Jaime, *Viage literario a las Iglesias de España*, vol. XIII, p. 71.

⁵⁹ MARTÍ, "Delà, Cesari i Ató... p. 379.

⁶⁰ SALRACH, "L'Assassinat...", p. 22.

⁶¹ CC, Vol. V, doc. 406 i 407. El papa Joan XIII en dues butlles, la primera està adreçada al bisbe Sunyer d'Elna i al pare d'aquest Gausfred d'Empúries-Rosselló, mentre que la segona, tot i que no conserva l'adreça, hom creu que potser anava dirigida al comte Borrell o al comte Oliba de Cerdanya-Besalú.

⁶² FLOREZ, *España sagrada*, Vol. 28, p. 99-100 «*Pero qual fuese su muerte no consta. Yo creo que fue violenta, y sé que aconteció en 22 de agosto porque sobre este día ponen dos necrologios, que fue muerto, o que mataron al Arzobispo Atton, (...) El primero dice XI cal. sept. Fuit interfectus Ermengaudus comes filius Sunuarii comitis = ipos die fuit interfectus Atto Archiepiscopus. El otro dice Item edoem die fuit interfectus Atto Archiepiscopus Ausonensis*». COLL I ALENTORN, Miquel, "El Moment històric de la consagració de Ripoll del 977", *Revista de Girona*, 1978, p. 139. SALRACH, "L'Assassinat...", p. 24, nota 61 «*La data de la mort figura en necrologis de Vic, Girona i Ripoll...*». Morera, "Apreciaciones...", p. 4 esmenta que «*al pasar por Narbona, de regreso a su diócesis, en agosto del mismo año de 971, pereció asesinado...*».

l'arquebisbat de Tarragona s'esvaí. Potser per això les butlles que s'havien d'enviar als bisbes de la Gàl·lia encara es conserven a l'arxiu de Vic. Martí pensa que el responsable de la conxorxa per eliminar el bisbe Ató fou Miró. Salrach afegeix a la conspiració el comte Oliba Cabreta, i cap dels dos no descarta la possibilitat que l'arquebisbe de Narbona hi participés, malgrat que només el consideren un actor secundari. Oliver Vergés apunta directament contra Eimeric quan diu «hom pot sospitar clarament de l'arquebisbe de Narbona, que de ben segur no devia veure amb bons ulls la secessió de les seves diòcesis meridionals», però ho suavitza dient que la mort d'Ató beneficiava els comtes de Cerdanya-Besalú.⁶³ Sigui com sigui la seua osonenca va quedar vacant durant un any i mig, un llarg període que imagino ple conxorxes i pactes, fins que Eimeric de Narbona, restablerta del tot la seva autoritat, va consagrar per la seua osonenca a Fruïà (972-993).

Hi ha un altre document de la seua d'Elna que ens podria remetre a aquest dies: l'excomunió d'un levita anomenat Volverad i d'altres homes laics i clergues que van envair els dominis i les parròquies dels comtats de Conflent i Vallespir.⁶⁴ El bisbe Sunyer exclou de l'excomunió el comte Oliba Cabreta, el bisbe Miró i els cenobis de Sant Miquel de Cuixà i de Santa Maria d'Arles. Quina necessitat tenia el bisbe de remarcar les exclusions? I si reconeixia que l'autor de la violència era Volverad, què hi tenien a veure els dos germans de la casa comtal de Cerdanya-Besalú? O potser va creure que el levita actuava en nom d'Oliba i de Miró? En paraules de Salrach, l'exclusió «sembla talment una confirmació de responsabilitat».⁶⁵

Malgrat que l'escrit de la seua rossellonesa no conté la data, Ponsich creu que els fets pogueren ocórrer entre els anys 971 i 977. Hi ha, però, un seguit de donacions a l'esmentada seua que recuperen una fórmula antiga d'intitular l'església d'Elna que fan pensar que els fets van succeir una mica

⁶³ VERGÉS, "Un conflicte...", p. 164.

⁶⁴ PONSICH, Pere., *Catalunya carolíngia. Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, vol. VI, (a partir d'ara CC, vol. VI) doc. 504, p. 426-428. El document està datat entre els anys 971 i 977. També a SALRACH MARÈS, J.M., MONTAGUT I ESTRAGUÉS, T. (dir.) *Textos jurídics catalans. Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval*, doc. 86, p. 183. «Sunyer, bisbe d'Elna excomunica i anatematitza el levita Volverad i altres homes i dones, tant clergues com laics, que s'han apoderat dels béns, les parròquies i els censos de les esglésies dels comtats de Vallespir i Conflent pertanyents a la seua d'Elna. Dona vuit dies de temps perquè s'esmenin. Exclou de l'excomunió i anatema el comte Oliba Cabreta, comte de Cerdanya-Besalú, el seu germà Miró, bisbe, i els monestirs de Cuixà i Arles».

⁶⁵ SALRACH, "L'Assassinat...", p. 25.

abans. A partir del 12 de juliol de 970, dos anys després que Sunyer, fill del comte Gausfred d'Empúries-Rosselló, hagués estat promogut bisbe d'Elna i tres mesos després que Miró ocupés la diòcesi gironina, l'església nord-pirinenca rep de nou la denominació de «*domun Sancte Eulalie, martira Christi, sedis Elenensis, matrem ecclesiarum Russulionensium, adque valle Confluentium necnon et Valle Aspirensium*».⁶⁶ Una titulació que remarca l'autoritat de la seu episcopal sobre les parròquies situades en terres que depenien del comte de Cerdanya. Sembla evident que aquesta designació és conseqüència de la usurpació de les parròquies que va fer el prevere Volverad que actuava d'acord amb el comte Oliba i el bisbe Miró. És per aquest motiu que crec que hem de situar l'excomunió dictada pel bisbe d'Elna en un espai temporal més proper a la primera de les dues dates proposades per Ponsich.

Malgrat tot, Miró i Oliba no tingueren prou força per enfrontar-se a dos comtes alhora i els esdeveniments es van girar en contra de Miró, com ell mateix explicava uns anys més tard, «...*venit comes Borrellus cum omni exercitu suo in partibus mostri ad construendum castelum adversum nos in monte quae dicunt Spelio, in alode Sancti Stephani...*».⁶⁷ Miró reconeixia que va passar molta por –*cum angusto animo, contrito corde*– i que havia demanat a Sant Esteve que restablís la pau.

Fins ara s'havia considerat que la demostració de força del comte Borrell anava lligada a la rebel·lió que hi hagué contra el comte Guifré II de Besalú. En el document abans esmentat,⁶⁸ Miró narrava l'arribada del comte barceloní just després d'explicar la revolta, sense cap mena de transició. Per altra banda, Ignasi Feliu de Travys,⁶⁹ citant Francesc Caula,⁷⁰ relacionava la retirada de les tropes barcelonines de la frontera de Besalú amb l'accés al poder a Còrdova d'al-Mansur que va trencar les treves amb els cristians. Aquesta relació també

⁶⁶ CC, vol VI, doc. 461, p. 398, 12 juliol 970; doc. 468, p. 402, 22 juliol de 972; doc. 469, p. 403, 30 juliol de 972; doc. 472, p. 405, 15 de maig de 973; doc. 475, p. 407, 20 d'octubre de 973.

⁶⁷ CC, vol V, doc. 457, p. 418, 10 de juliol de 979. Miró dona al monestir de Sant Esteve de Banyoles un alou que té al comtat de Besalú per donació del seu germà Sunifred. Fa la donació per haver rebut l'ajut de Déu i Sant Esteve quan el comte Borrell acudí amb el seu exèrcit per tal de construir un castell a la muntanya anomenada *Spelio* que SALRACH, "El comte Guifré de Besalú..." identifica "on avui hi ha l'ermita de Sant Patllari, [que] pertany al poblat de Pujarnol".

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Feliu de Travys, I., "Miró, bisbe de Girona i comte de Besalú", *Revista de Girona*, núm. 104, 1983.

⁷⁰ CAULA, F., *Besalú comtat pirinenc*, p. 76.

la fa Martí,⁷¹ però les dates no coincideixen, ja que el califa al-Hakam va morir l'any 976 quan el conflicte entre els comtes catalans ja s'havia resolt i al-Mansur no va arribar al poder fins dos anys més tard (978).⁷² Els esmentats autors confonen l'any de la redacció del document (979) amb els dels fets: 954 en el cas de la revolta contra Guifré, o el 970 i posteriors si ho relacionem amb la fallida restitució de la metropolitana de Tarragona.

La solució i el restabliment de les bones relacions entre els comtes catalans va arribar de les passes que va fer l'Església. Fou l'arquebisbe Eimeric, amb l'ajut del papat, qui tingué prou força per imposar-la. Un dels bocins del nostre document, el fals de Besalú, confirmaria aquest fet, sobretot en la part que fa:

«Per això, aquell gran altercat que hi ha hagut entre Miró, que vaig consagrar bisbe a la seu de Girona, i entre els comtes Gausfred i Borrell, jo amb l'ajut de Déu, per ordre de l'esmentat papa Benet i amb el consell d'altres prohoms, restauro així la pau [i treva] entre ells, de tal manera que els esmentats comtes Gausfred i Borrell no pertorbin el bisbe Miró de Girona en els drets que ha de tenir a tot el seu bisbat i l'honorin en tot segons les seves possibilitats i defensin els seus drets i qui trenqui...».

Ens faltaria poder concretar una mica més la data. No sabem quin paper hi va jugar l'arquebisbe en l'intent de revifar la metropolitana de Tarragona. Hem de suposar, però, que va elevar una protesta a Roma i que tard o d'hora va poder fer arribar la seva versió al papat. Tampoc no sabem si, en aquesta, hi havia unes lletres del comte Oliba el qual coneixia personalment Joan XIII⁷³. Qui sap si aquestes suposades protestes les va rebre l'esmentat papa, responsable de les butlles que restauraven l'arxidiòcesi tarragonina, i finat el 6 de setembre de 972, o si van arribar a mans del seu successor Benet IV (19 de gener de 973 – 8 de juny de 974). El que sí sembla clar és que Benet IV va confirmar l'elecció de Miró i va manar al bisbe Eimeric que restablís la pau entre els comtes catalans.

⁷¹ MARTÍ, "Delà, Cesari i Ató... p. 380.

⁷² BRAMON, Dolors, *Moros i Catalans. La història menys coneguda dels sarraïns a Catalunya*, Barcelona, 2017, p. 105.

⁷³ DEVIC, C. – VAISSÈTE, J., *Histoire générale de Languedoc*, vol. II, p. 292, «Miron était comte de Besalú et il le devint de Cerdagne à la mort de Suniofred, son frère aîné, en 966. Le pape Jean XIII nous apprend, dans une lettre de 968, que le comte Oliba Cabreta ayant fait le voyage de Rome, lui demanda de prendre sous sa protection spéciale l'abbaye d'Arles, fondée per le frère de son aïeul.» CC, vol VI., docs. 454 i 455, p. 389 i 392 respectivament, desembre 968.

El nostre fals, per tant, s'hauria de datar en el decurs del curt papat de Benet IV, ja que el primer document signat pel bisbe Miró, amb la participació d'alguns bisbes de la *arbonense*, és de 30 de setembre de 974. El dit dia es van consagrar els set altars de Sant Miquel de Cuixà, amb l'assistència dels bisbes Sunyer d'Elna, Fruità d'Osona, Guisad II d'Urgell, Isol de Tolosa, Bernat de Coserans i Francó de Carcassona.

CONCLUSIONS

El fals de Besalú està format per dos documents aprofitant la coincidència dels noms que hi apareixen, sobretot el del bisbe Miró i dels papes Benet. El document fou considerat pels canonges de Santa Maria com la concòrdia que posava fi al bisbat de Besalú, i retornava els privilegis originals a la canònica. L'escrit es va conservar perquè fou inclòs en un recull de privilegis que s'envià a l'emperador Carles V per dirimir un litigi entre els canonges i els bisbes de Girona per les ingerències d'aquests darrers en el funcionament de l'església de Besalú.

També hem vist com el bisbe Miró, que va arribar al pal·li gironí sense el suport del comte de Barcelona, finalment va aconseguir que se'l reconegués. Malgrat això, sempre va témer per la seva vida, de manera que mai es va establir a Girona i va voler amagar aquesta por residint a Besalú on es feia intitular comte. Per aquest motiu el document enviat per l'arquebisbe de Narbona va entrar en l'arxiu de Santa Maria de Besalú, on, anys més tard, quan ja estaria força malmès el van unir a un altre i li'n van canviar el significat.

[Recepció de l'article: 25-3-2022]

[Acceptació de l'article: 25-5-2022]

